ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 8 (2018)

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

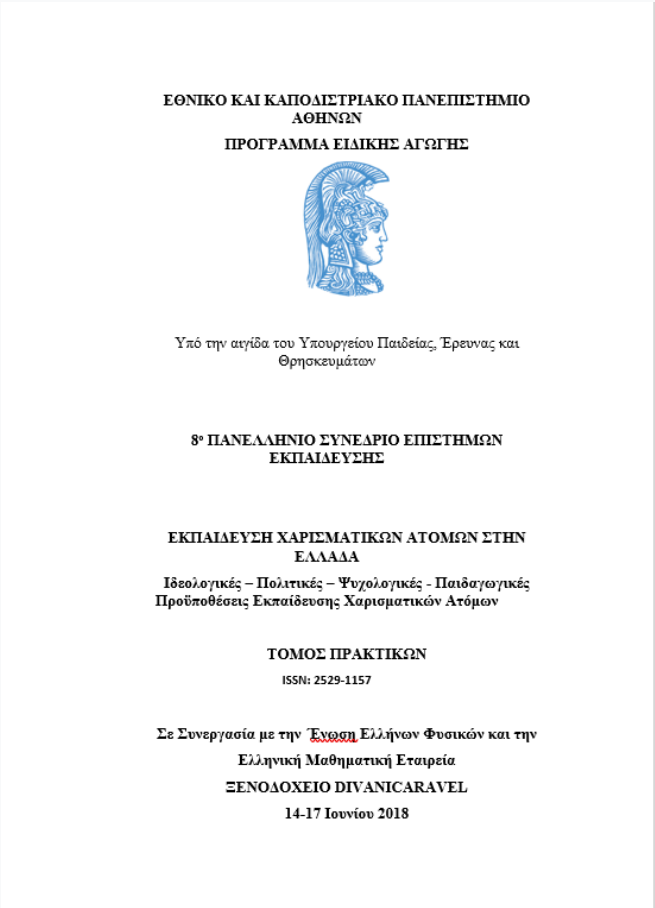

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ιδεολογικές – Πολιτικές – Ψυχολογικές - Παιδαγωγικές Προϋποθέσεις Εκπαίδευσης Χαρισματικών Ατόμων

ΤΟΜΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

ISSN: 2529-1157

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL

14-17 Ιουνίου 2018

Απόψεις εκπαιδευτικών για την κοινωνική και εκπαιδευτική διαχείριση των χαρισματικών μαθητών

Αγγελική Φουστάνα, Ιωάννα Μυρτώ Ασλάνη

doi: 10.12681/edusc.2809

Βιβλιογραφική αναφορά:

Φουστάνα Α., & Ασλάνη Ι. Μ. (2020). Απόψεις εκπαιδευτικών για την κοινωνική και εκπαιδευτική διαχείριση των χαρισματικών μαθητών. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, *8*, 1185–1203. https://doi.org/10.12681/edusc.2809

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 24/03/2026 09:26:48

Απόψεις εκπαιδευτικών για την κοινωνική και εκπαιδευτική διαχείριση των χαρισματικών μαθητών

Φουστάνα Αγγελική – Διδάκτωρ Ειδικής Αγωγής Χαρισματικών μαθητών

afousta@primedu.uoa.gr

Ασλάνη Ιωάννα Μυρτώ – Φιλόλογος

ioannaslaniHYPERLINK "mailto:ioannaslani@hotmail.com"@HYPERLINK "mailto:ioannaslani@hotmail.com"hotmailHYPERLINK "mailto:ioannaslani@hotmail.com".HYPERLINK "mailto:ioannaslani@hotmail.com"com

Περίληψη

Η κατάλληλη εκπαιδευτική και κοινωνική διαχείριση των χαρισματικών μαθητών αποτελεί μια σύγχρονη αναγκαιότητα. Τα χαρισματικά παιδιά αναμφισβήτητα αποτελούν μια ανομοιογενή ομάδα με την ευφυΐα και τα ταλέντα τους να επικεντρώνονται σε πολλά πεδία. Η ευφυΐα αποτελεί μια από τις εκφάνσεις τις χαρισματικότητας. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αποτελέσουν τους αρωγούς στην προσπάθεια κατανόησης των ιδιαίτερων αναγκών των χαρισματικών μαθητών, δεδομένης της καθημερινής επαφής τους. Σημαίνον, όμως, στοιχείο στον ρόλο τους αποτελεί η μελέτη του γνωσιακού τους υπόβαθρου ως προς τις αλήθειες και τις παρανοήσεις γύρω από τη χαρισματικότητα. Η εξέταση των ιδεών των εκπαιδευτικών αποτελεί τη βάση για τη συμβολή τους στην αναγνώριση και εκπαίδευσή των χαρισματικών. Κύριος σκοπός της έρευνας είναι η καταγραφή των απόψεων των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ως προς τις παρανοήσεις και τις αλήθειες για τα χαρισματικά παιδιά. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει ποσοτική έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο χορηγήθηκε σε εκπαιδευτικούς δημοσίων σχολείων του νομού Αττικής. Τα ευρήματα διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τα κοινωνικά που δείχνουν αντιλήψεις και νοοτροπίες γύρω από τη χαρισματικότητα, και τα εκπαιδευτικά, που αποτυπώνουν ιδέες για την κατάλληλη εκπαίδευση. Εν κατακλείδι, η εξέταση των απόψεων των εκπαιδευτικών έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς αποτελεί τη βάση κάθε αλλαγής ή απόφασης σε επίπεδο εκπαιδευτικό και πολιτειακό.

Λέξεις-Κλειδιά: χαρισματικότητα; Ευφυΐα; Εκπαιδευτικοί; Απόψεις; Αλήθεια; παρανόηση

Abstract

The proper and social interaction with gifted children is a modern necessity. The gifted children without doubt are a differentiating group with their individual skills and intelligence being noticed in a lot of areas. The intelligence is most probably a component of charisma. The tutors can help in understanding the direction of the special

requirements of the gifted individuals due to everyday contact. The importance of their role is based on research as well as knowledge of the individual tutor in addition to the truths and misunderstandings that surround such gifted students. The examination of the thoughts and opinions of the educators aids in development and acknowledgement of the future path for the education of gifted children. The main reason for this research was to seek and find opinions from both primary and secondary educational levels with deviations on the subject of gifted children. This research was carried out using a questionnaire which was given to public educational services in Athens. The results are divided into two categories, the social division which is the thoughts of tutors and their approach to gifted children and in a second division opinions from educators about how they believe the education of gifted children should be conducted and. Finally, the research through the opinions of tutors concerning the misunderstandings and the truths proved to be extremely important for changes and future decisions not only from educational point of view but also from the country's stand point.

Keywords: gifted individuals; Intelligence; Tutors; Opinions; Truth; misunderstanding

Παρανοήσεις και πραγματικότητα για τη Χαρισματικότητα

Η έννοια και η σημασία της χαρισματικότητας χαρακτηρίζεται από δεδομένα και στοιχεία, τα οποία λειτουργούν ενισχυτικά ή αντιφατικά στην ερμηνεία της. Ο διαχωρισμός της αλήθειας και των παρανοήσεων για το χαρισματικό άτομο είναι απαραίτητος, διότι θεμελιώνει την επιστημονική αλήθεια και επικυρώνει τις πρακτικές εφαρμογές της.

Μύθος 1: Ο πρώτος μύθος για το χαρισματικό άτομο είναι η εφαρμογή της αρχής των ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών για την κοινωνική και εκπαιδευτική διαχείρισή του.

Πραγματικότητα: Η ύπαρξη ειδικής εκπαιδευτικής και κοινωνικής μέριμνας για τα άτομα με αυξημένες νοητικές ικανότητες και ταλέντα δεν είναι αυτονόητη. Παρατηρούνται παραλείψεις που παραπέμπουν στη λανθασμένη εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών. Οι μαθητές είναι όλοι ίσιοι, αλλά όχι ίδιοι στην εκπαίδευσή τους. Η πραγματικότητα είναι ότι η μελέτη των χαρισματικών ατόμων και των κοινωνικών συνθηκών που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της χαρισματικότητας, δημιουργούν την ανάγκη νομοθετικής και συνταγματικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων των χαρισματικών μαθητών. Στο Άρθρο 16, παράγραφος 4 του Συντάγματος της Ελλάδας αναφέρεται: «Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια. Το Κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία ανάλογα με τις ικανότητές τους».

Η ανάγκη για ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες αποτελεί μια πραγματικότητα, που ισχύει σε κάθε προηγμένο κράτος κι επικυρώνεται από τις προσπάθειες που καταβάλλονται, ώστε τα εκπαιδευτικά αγαθά να προσφέρονται ισότιμα και να δημιουργούν τις άριστες προϋποθέσεις για την αγωγή και μόρφωση όλων των ατόμων. Οι ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες στηρίζονται στις αρχές της δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης και προωθούν την ανάπτυξη των κατάλληλων μαθησιακών διεργασιών, ώστε να κινητοποιείται κατά το μέγιστο βαθμό το νοητικό δυναμικό όλων των ατόμων προς το ατομικό και συλλογικό όφελος (Παπαδάτος & Φουστάνα, 2009). Το κράτος πρέπει να

προσφέρει σε κάθε άτομο την ευκαιρία να αναπτυχθεί ως αυτόνομη προσωπικότητα στο μέγιστο βαθμό, που επιτρέπουν οι ικανότητες και τα κίνητρά του. Αυτή η αρχή φαίνεται να προμηνύει ουσιαστικά ότι ευκαιρίες και εκπαίδευση παρέχονται, για να ενισχύονται όλοι οι μαθητές να συνειδητοποιούν και να ενεργοποιούν το δυναμικό τους. Η καταλληλότητα των μαθησιακών διεργασιών καθορίζεται από τον βαθμό κάλυψης των ιδιαίτερων εκπαιδευτικών αναγκών και ικανοτήτων των ατόμων σύμφωνα με την αρχή του σεβασμού στη διαφορετικότητα. Τα αποτελέσματα των εκπαιδευτικών διεργασιών διαφαίνονται στην οικονομική, τεχνολογική, πολιτισμική και ηθική πρόοδο. Βήματα θετικά προς αυτήν την κατεύθυνση υποδηλώνει ο τελευταίος νόμος της Ειδικής Αγωγής και Εκπ/σης. Συγκεκριμένα, στο Νόμο 3699/2008 – ΦΕΚ 199/Α΄/2.10.2008: Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, στο Άρθρο 3, παράγραφος 3 αναφέρεται: «Μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι και οι μαθητές που έχουν μία ή περισσότερες νοητικές ικανότητες και ταλέντα ανεπτυγμένα σε βαθμό που υπερβαίνει κατά πολύ τα προσδοκώμενα για την ηλικιακή τους ομάδα. Με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κατόπιν εισήγησης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ανατίθεται η ανάπτυξη προτύπων αξιολόγησης και ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους μαθητές αυτούς σε Σχολές ή Τμήματα Α.Ε.Ι. που, κατόπιν πρόσκλησης που τους απευθύνει το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, εκδηλώνουν ενδιαφέρον. Στους μαθητές αυτούς δεν έχουν εφαρμογή οι λοιπές διατάξεις του παρόντος νόμου».

Μύθος 2: Μια βασική παρανόηση είναι η ερμηνεία της έννοιας της χαρισματικότητας. Παρατηρείται σύγχυση των όρων που συχνά χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν το υψηλό δυναμικό ή την υψηλή επίδοση. Τι είναι χαρισματικό, ταλαντούχο, ευφυές, δημιουργικό παιδί; Οι όροι χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ως συνώνυμοι ή ταυτόσημοι κάτι που βεβαίως δεν είναι ορθό.

Πραγματικότητα: Χαρισματικά παιδιά είναι αυτά που αναγνωρίζονται από επαγγελματικά εξειδικευμένα άτομα και τα οποία συνεπεία εξαιρετικών ικανοτήτων είναι άξια για υψηλή απόδοση. Αυτά είναι παιδιά που χρήζουν διαφορετικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων και υπηρεσιών πέρα από όσα παρέχονται από το συνηθισμένο σχολικό πρόγραμμα, έτσι ώστε να συνειδητοποιήσουν τη συμβολή τους στον εαυτό τους και στην κοινωνία. Η υψηλή απόδοση αφορά σε κάποιον από τους εξής τομείς: γενική νοητική ικανότητα, ειδική ακαδημαϊκή κλίση, δημιουργική ή παραγωγική σκέψη, ηγετική ικανότητα, εικαστικές και θεατρικές τέχνες ή ψυχοκινητική ικανότητα». Από τον παραπάνω ορισμό επισημαίνονται τα εξής: Πρώτον, ο ορισμός αυτός υποστηρίζει την άποψη ότι η χαρισματικότητα είναι μία πολυδιάστατη έννοια που περικλείει μαθητές με ευρεία ποικιλία εξαιρετικών δεξιοτήτων. Δεύτερον, περιλαμβάνει μαθητές που διαθέτουν το δυναμικό για ανώτερη επίδοση κι όχι μόνο μαθητές, που έχουν ήδη δείξει την ανωτερότητά τους. Τέλος, αυτός ο ορισμός επισημαίνει ότι οι ευφυείς και ταλαντούχοι μαθητές χρειάζονται ειδική εκπαίδευση, για να ικανοποιηθούν οι εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Η χαρισματικότητα, επομένως, είναι η ευρύτερη έννοια που περιλαμβάνει την ευφυΐα, το ταλέντο και τη δημιουργικότητα.

Μύθος 3: Ένας κοινωνικός μύθος είναι ότι η χαρισματικότητα απειλεί την αυτο-εκτίμηση των ατόμων μιας κοινωνίας.

Πραγματικότητα: Το κίνημα του αντι-διανουμενισμού είναι υπεύθυνο για αυτήν την άποψη. Ο αντι-διανοουμενισμός αποτελεί την κοινωνική τάση κατά την οποία ένα κοινωνικό σύνολο αντιμάχεται τη διανοητική υπεροχή και διάκριση. Η ύπαρξη αντι-

διανοουμενισμού εκφράζεται ως επιθετική στάση για τα χαρισματικά παιδιά και γενικά για την ενασχόληση με τη νοητική υπεροχή (Colangelo & Davis, 2003). Έτσι, δεν πρέπει να υπάρχουν βραβεία, διακρίσεις για τους χαρισματικούς μαθητές, αλλά ούτε ειδική εκπαίδευση και υπηρεσίες για αυτούς τους μαθητές. Η επιστημονική αλήθεια είναι ότι οι λαοί δεν έχουν να φοβηθούν τίποτα από την καλλιέργεια των ικανοτήτων των χαρισματικών ατόμων, καθώς η ιστορία έχει δείξει ότι η βελτίωση της τεχνολογικής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής ενός τόπου βασίζεται εν πολλοίς σε σπουδαία, εξαιρετικά σε διάνοια και πνεύμα άτομα (Simonton, 1978). Τα χαρισματικά άτομα δεν πρέπει να είναι θύματα αντι-διανοουμενισμού και αναχρονιστικών ιδεών και καθηλώσεων. Η αντίληψη του αντι-διανοουμενισμού δεν πρέπει να έχει θέση στην εκπαίδευση, στόχος της οποίας είναι η προώθηση των ικανοτήτων όλων των μαθητών. Η κοινωνία δεν απειλείται από τους χαρισματικούς μαθητές, ούτε η ειδική εκπαίδευσή τους δημιουργεί κοινωνικές ανισότητες.

Μύθος 4: Η χαρισματικότητα οδηγεί στη δημιουργία ελίτ. Ελίτ είναι η τάξη των εκλεκτών, τα άτομα υψηλής στάθμης. Ο φόβος του ελιτισμού είναι ο φόβος ότι ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων μπορεί να διακριθεί και να εξαιρεθεί από το σύνολο θεωρώντας ότι διαθέτει έμφυτη ανωτερότητα ή μεγαλύτερη αξία από άλλους. Υπάρχει, λοιπόν, ο φόβος ότι τα χαρισματικά παιδιά θα δημιουργήσουν μια ομάδα εκλεκτών (ελίτ), η οποία θα υπερέχει στην εκπαίδευση και θα ηγείται της κοινωνίας αργότερα.

Πραγματικότητα: Η κοινωνία μας δε διατρέχει κίνδυνο σύστασης μιας ομάδας εκλεκτών (ελίτ). Υπάρχει μία λανθασμένη αντίληψη ότι με την εκπαίδευση των χαρισματικών παιδιών υπάρχει κίνδυνος για τη Δημοκρατία, κάτι το οποίο είναι λάθος. Τα παιδιά αυτά αντιλαμβάνονται καλύτερα τους Δημοκρατικούς θεσμούς και κανόνες και τους υπηρετούν πιο πιστά. Οι αυξημένες ηγετικές τους ικανότητες λειτουργούν ενωτικά κι όχι διαλυτικά για την ομάδα, διότι το χαρισματικό άτομο σκέφτεται για το γενικό καλό και την πρόοδο (Φουστάνα & Παπαδάτος, 2007). Ο φόβος του ελιτισμού συνδέεται με τη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων, κάτι που δεν ισχύει, αφού σύμφωνα με έρευνες η πλειονότητα των χαρισματικών παιδιών τείνει να είναι γεμάτη κατανόηση και πιο ταπεινή σε σχέση με άλλα παιδιά (Goldberg, 1965, Φουστάνα, 2012). Το χάρισμα από μόνο του δε δημιουργεί τάξη εκλεκτών, όταν το κατάλληλο και υποστηρικτικό περιβάλλον το καθοδηγεί και το κατευθύνει σωστά.

Μύθος 5: Ένας ακόμη μύθος για το χαρισματικό άτομο είναι ότι το εξαιρετικό και ανώτατο δυναμικό δεν μπορεί να εξηγηθεί, ούτε και να αξιολογηθεί.

Πραγματικότητα: Η φύση των διανοητικών και δημιουργικών δυνάμεων των χαρισματικών παιδιών μπορεί να αποδοθεί στη μάθηση, στην κοπιαστική και σκληρή ενασχόληση και γενικά στην ευεργετική επίδραση του περιβάλλοντος, αλλά και σε βιολογικούς παράγοντες που δικαιολογούν τη διανοητική και δημιουργική υπεροχή. Σε ό,τι αφορά στους ψυχο-φυσιολογικούς μηχανισμούς, η ευφυΐα και το ταλέντο συνδέονται με τη φυσιολογία του εγκεφάλου, όπως η ανατομία, η δομή, το βάρος και ο όγκος, στις χημικές ουσίες του εγκεφάλου, καθώς και με ψυχολογικούς μηχανισμούς που αφορούν στην ισχυρή μνήμη, στην ανώτερη αντιληπτικότητα, στην ταχύτητα επεξεργασίας πληροφοριών και στην υψηλή νοημοσύνη (Φουστάνα, Παπαδάτος, 2010), δηλαδή σε λειτουργίες που μπορούν να αξιολογηθούν ποσοτικά και ποιοτικά.

Μύθος 6: Ένας κοινός μύθος για τα χαρισματικά παιδιά είναι ότι η χαρισματικότητα προκύπτει είτε από εγγενείς παράγοντες αποκλειστικά, είτε προκύπτει από την επίδραση του περιβάλλοντος αποκλειστικά. Η θεωρητική υποστήριξη έχει τις αναφορές της στους γενετιστές και στους περιβαλλοντιστές.

Πραγματικότητα: Η χαρισματικότητα πηγάζει από την αλληλεπίδραση ανάμεσα στις εγγενείς ικανότητες του ατόμου και στο κατάλληλο περιβάλλον που τις ενεργοποιεί και τις αναπτύσσει σε υψηλό επίπεδο. Τα ερεθίσματα πρέπει να προσφέρονται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου, και ιδιαίτερα κατά τα χρόνια της σχολικής φοίτησης, ώστε οι ικανότητες και τα ταλέντα να βρίσκουν την έκφρασή τους. Η χαρισματικότητα χωρίς την κατάλληλη εκπαιδευτική και κοινωνική στήριξη αποτελεί μία δύναμη εν υπνώσει. Το υψηλό δυναμικό χωρίς την κατάλληλη στήριξη δεν αναπτύσσεται και δεν ωφελεί το άτομο και την κοινωνία. Ούτε όμως υπάρχει χωρίς την επενέργεια κληρονομικών και ψυχο-φυσιολογικών παραγόντων.

Μύθος 7: Ένας κύριος και μείζονος σημασίας μύθος για το χαρισματικό παιδί είναι ότι δεν χρειάζεται ειδική εκπαίδευση και μέριμνα, διότι διαθέτει αυξημένες ικανότητες. Υποστηρίζεται ο μύθος της αυτοδυναμίας των χαρισματικών παιδιών. Το αιτιολογικό αυτής της άποψης είναι ότι οι χαρισματικοί μαθητές έχουν εγγενείς ικανότητες, κλίσεις και ταλέντα που δε χρήζουν ανάπτυξης, αλλά τα στοιχεία αυτά από μόνα τους συμβάλλουν στην πρόοδο των μαθητών. Επομένως, σύμφωνα με αυτήν την άποψη δεν είναι απαραίτητο το αναλυτικό πρόγραμμα και οι κατάλληλες υπηρεσίες.

Πραγματικότητα: Τα χαρισματικά παιδιά δεν καταφέρνουν να φτάσουν στο ανώτατο επίπεδο των δυνατοτήτων τους, χωρίς ειδική υποστήριξη. Το ακατάλληλο αναλυτικό πρόγραμμα, οι μη εξειδικευμένοι εκπαιδευτικοί, οι κοινωνικές και συναισθηματικές δυσκολίες, οι πιέσεις από τους συνομήλικους και οι λανθασμένοι χειρισμοί από τους γονείς, όλα αυτά μπορούν να εξαλείψουν τα ενδεχομένως υψηλά επιτεύγματα των χαρισματικών παιδιών και εφήβων. Όπως είναι κατανοητό, όταν απουσιάζουν οι κατάλληλοι εκπαιδευτικοί παράγοντες, το δυναμικό των χαρισματικών παιδιών δεν αναπτύσσεται, δεν εξελίσσεται και τα παιδιά αυτά ως ενήλικες δε φτάνουν στο επίπεδο που θα έφταναν, αν είχαν τους κατάλληλους εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς χειρισμούς (Colangelo & Davis, 2003).

Μύθος 8: Ένας κυρίαρχος μύθος για τους χαρισματικούς μαθητές είναι ότι εμφανίζουν παρόμοιο μαθησιακό και γνωστικό ύφος με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης.

Πραγματικότητα: Τα χαρισματικά παιδιά διαφέρουν στο μαθησιακό και γνωστικό ύφος. Το μαθησιακό και γνωστικό ύφος των χαρισματικών μαθητών χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένα γνωρίσματα, που συνδέονται με την υψηλή απόδοση. Αυτά είναι η ταχύτητα επεξεργασίας πληροφοριών, η γνωστική ευελιξία και η στρατηγική χρήση.

Μεθοδολογία της έρευνας

Σκοπός της έρευνας

Κύριος σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθούν οι γνώσεις και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σχετικά με την κοινωνική κι εκπαιδευτική διαχείριση των ευφυών μαθητών. Επιπρόσθετα, επιχειρείται να διαπιστωθούν οι παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση αυτών των γνώσεων και αντιλήψεων.

Ειδικός Στόχος 1: Να καταγραφούν οι γνώσεις των εκπαιδευτικών για τις έννοιες "χαρισματικότητα", "ταλέντο" και "ευφυΐα".

Ειδικός Στόχος 2: Να διερευνηθούν οι γνώσεις και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για την αναγκαιότητα εκπαιδευτικής διαφοροποίησης και νομοθετικής κατοχύρωσης των χαρισματικών μαθητών.

Ειδικός Στόχος 3**:** Να μελετηθούν οι γνώσεις των εκπαιδευτικών για την αξιολόγηση των χαρισματικών μαθητών.

Ειδικός Στόχος 4: Να καταγραφούν οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με στερεοτυπικές αντιλήψεις για τους χαρισματικούς μαθητές.

Ειδικός Στόχος 5: Να μελετηθούν οι παράγοντες – μεταβλητές, που σχετίζονται με παγιωμένες αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τους χαρισματικούς μαθητές.

Δείγμα -Δειγματοληψία

Η μέθοδος δειγματοληψίας που ακολουθήθηκε στο παρόν ερευνητικό πόνημα, είναι η τυχαία δειγματοληψία. Με βάση καταλόγους από τις Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, επιλέχθηκαν με τη μέθοδο της απλής τυχαίας δειγματοληψίας οι εκπαιδευτικοί που θα συμμετείχαν στην έρευνα. Οι κατάλογοι περιλάμβαναν ονομαστικά τους εκπαιδευτικούς που απασχολούνται στην Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Επελέγη η απλή τυχαία δειγματοληψία, γιατί προστατεύει από τη μεροληψία και δίνει περισσότερες πιθανότητες για αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος. Δόθηκαν διά ζώσης ερωτηματολόγια, 32 από αυτά σε άνδρες εκπαιδευτικούς και 28 σε γυναίκες. Σε ό,τι αφορά στη βαθμίδα Εκπαίδευσης, στην οποία εργάζονταν, οι 21 εργάζονταν στην Πρωτοβάθμια και οι 39 εργάζονταν στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Δεν υπήρξαν ερωτηματολόγια που επεστράφησαν ασυμπλήρωτα, διότι η διά ζώσης χορήγηση εξασφάλισε την επιστροφή συμπληρωμένων ερωτηματολογίων.

Ερευνητικό εργαλείο

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από κλειστού τύπου προτάσεις. Οι κλειστές ερωτήσεις προτιμήθηκαν κατά τη σύνταξη του τελικού ερωτηματολογίου, επειδή δεν απαιτούν μεγάλη προσπάθεια ανταπόκρισης, είναι λιγότερο πιθανό να μείνουν αναπάντητες, ενώ απαντώνται γρηγορότερα, γεγονός, που εξασφαλίζει περισσότερες απαντήσεις σε δεδομένο χρόνο (Ρίζος, 2011). Παράλληλα γίνεται πιο εύκολη η στατιστική επεξεργασία, ενώ δίνεται η δυνατότητα εστίασης στο συγκεκριμένο ερευνητικό θέμα. (Oppenheim, 1986; Φίλιας, 1998). Για την καταγραφή και μέτρηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών χρησιμοποιήθηκε μια τρίβαθμη κλίμακα Likert που τρέχει από ένα άκρο πλήρους συμφωνίας, μέσω ενός ουδέτερου σημείου στο αντίθετο άκρο πλήρους διαφωνίας. Το ερωτηματολόγιο απαρτίζεται από δύο μέρη:

Α) <u>Δημογραφικά στοιχεία:</u> Στην πρώτη ενότητα καταγράφονται δημογραφικά στοιχεία, όπως φύλο, ηλικία, χρόνια προϋπηρεσίας, καθώς επίσης και στοιχεία που αφορούν στην επιμόρφωση σε θέματα χαρισματικής εκπαίδευσης.

Β) <u>Αντιλήψεις και γνώσεις για τη χαρισματικότητα:</u> Στο δεύτερο μέρος καταγράφονται οι αντιλήψεις και οι γνώσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με αλήθειες και παγιωμένες αντιλήψεις για την κοινωνική κι εκπαιδευτική διαχείριση των χαρισματικών μαθητών.

Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η χορήγηση των ερωτηματολογίων ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2018 και ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2018. Η διαδικασία περιλάμβανε διά ζώσης επικοινωνία κατά την οποία

δίνονταν πληροφορίες για την έρευνα. Στη συνέχεια ο συμμετέχων συμπλήρωνε το ερωτηματολόγιο χωρίς τη δυνατότητα ερωτήσεων ή διευκρινίσεων. Η διαδικασία ολοκληρωνόταν με την παράδοση του ερωτηματολογίου.

Ανάλυση αποτελεσμάτων Έρευνας

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα αναλυθούν οι απαντήσεις των εξήντα εκπαιδευτικών βάσει των μεταβλητών του φύλου, ηλικίας, τίτλου σπουδών, προϋπηρεσίας, είδους προϋπηρεσίας καθώς και της επιμορφώσεώς τους.

Η άποψη: «οι όροι χαρισματικό, ταλαντούχο ή ευφυές παιδί είναι ταυτόσημοι και μπορούν να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά» αποτελεί ένα μύθο με τον οποίο διαφώνησε το 43,3% των ερωτηθέντων.[πίνακας 1]

Πίνακας 1

	Συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	26	43,3	43,3
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	16	26,7	70,0
Συμφωνώ	18	30,0	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	60	100,0	

Ένα μεγάλο ποσοστό όμως (30%) τάχθηκε υπέρ της άποψης αυτής [πίνακας 1] μεταξύ των οποίων το 22,2% των αποφοίτων Παιδαγωγικής Ακαδημίας [πίνακας 2], το 30% των Πτυχιούχων ΑΕΙ [πίνακας 3], το 30% των κατόχων μεταπτυχιακού [πίνακας 4] και ο/η κάτοχος διδακτορικού τίτλου. [πίνακας 5]

Πίνακας 2

	Συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	3	33,3	33,3
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	4	44,4	77,8
Συμφωνώ	2	22,2	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	9	100,0	

Πίνακας 3

	Συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	17	42,5	42,5
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	11	27,5	70,0
Συμφωνώ	12	30,0	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	40	100,0	

a. Τίτλος σπουδών = Πτυχίο ΑΕΙ

Πίνακας 4

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	6	60,0	60,0
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	1	10,0	70,0
Συμφωνώ	3	30,0	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	10	100,0	

a. Τίτλος σπουδών = Μεταπτυχιακό Τίτλο σχετικό με την εκπαίδευση

Πίνακας 5

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Συμφωνώ	1	100,0	100,0

a. Τίτλος σπουδών = Διδακτορικό Τίτλο σχετικό με την εκπαίδευση

Είναι αξιοσημείωτο, όμως, ότι οι εκπαιδευτικοί με επιμόρφωση συμφώνησαν κατά 53,8% του συνόλου τους με αυτήν την ανακρίβεια ότι οι όροι είναι ταυτόσημοι ή συνώνυμοι [πίνακας 6], ενώ αντιθέτως όσοι δεν έχουν επιμόρφωση διαφώνησαν στο μεγαλύτερο ποσοστό τους (46,8%). [πίνακας 7]

Πίνακας 6

	Συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	4	30,8	30,8
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	2	15,4	46,2
Συμφωνώ	7	53,8	100,0
Total	13	100,0	

0. Επιμόρφωση = ναι

Πίνακας 7

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	22	46,8	46,8
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	14	29,8	76,6
Συμφωνώ	11	23,4	100,0
Total	47	100,0	

a. Επιμόρφωση = όχι

Περίπου παρόμοιο ποσοστό ανδρών και γυναικών (43,8% και 42,9% αντιστοίχως) διαφώνησε και ως επακόλουθο αυτού εικάζει κανείς ότι τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες ενδιαφέρονται να γνωρίζουν επαρκώς τι συνιστά ένα χαρισματικό παιδί. [πίνακας 8 & 9]

Πίνακας 8

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	14	43,8	43,8
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	7	21,9	65,6
Συμφωνώ	11	34,4	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	32	100,0	

a. Φύλο = άνδρας

Πίνακας 9

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	12	42,9	42,9
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	9	32,1	75,0
Συμφωνώ	7	25,0	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	28	100,0	

a. Φύλο = γυναίκα

Η αναγκαιότητα εκπαιδευτικής διαφοροποίησης των χαρισματικών παιδιών είναι παράλληλα ένα γεγονός με το οποίο συμφωνεί η εκπαιδευτική κοινότητα. Συγκεκριμένα, με τις ψευδείς απόψεις: «Τα χαρισματικά παιδιά δεν χρειάζονται ειδική εκπαιδευτική υποστήριξη, θα τα καταφέρουν και από μόνα τους χωρίς ειδική στήριξη» και «η διαμόρφωση ειδικού εκπαιδευτικού πλαισίου για τα χαρισματικά παιδιά είναι αντιεκπαιδευτική και τελικά στρέφεται σε βάρος τους, διότι τα διαχωρίζει και τα ετικετοποιεί» διαφώνησε ρητά μεγάλο ποσοστό (48,3% με την πρώτη [πίνακας 10] και 40% με τη δεύτερη [πίνακας 11]).

Πίνακας 10

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	29	48,3	48,3
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	21	35,0	83,3
Συμφωνώ	10	16,7	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	60	100,0	

Πίνακας 11

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	24	40	40

Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	21	35,0	75
Συμφωνώ	15	25	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	60	100,0	

Άξιο προσοχής, αφενός πως επιμορφωμένοι περί χαρισματικότητας δεν έδωσαν εναργή απάντηση για το εάν όντως χρήζουν αυτά τα παιδιά ειδικής εκπαίδευσης ή αν αυτό είναι κάτι που τα ετικετοποιεί- ποσοστό 53,8% [πίνακας 12] και αφετέρου πως νέοι σε ηλικία εκπαιδευτικοί διαφωνούν σε μεγάλο ποσοστό (45%) με αυτήν την αοριστία. [πίνακας 13]

Πίνακας 12

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	4	30,8	30,8
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	7	53,8	84,6
Συμφωνώ	2	15,4	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	13	100,0	

Πίνακας 13

	Συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	9	45,0	45,0
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	5	25,0	70,0
Συμφωνώ	6	30,0	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	20	100,0	

a. Ηλικιακή ομάδα = 22-34

Τη νομοθετική κατοχύρωση της εκπαίδευσης των χαρισματικών παιδιών υποστηρίζουν οι εκπαιδευτικοί με ποσοστό 48,3% [πίνακας 14] και πιο συγκεκριμένα από αυτούς όσοι έχουν επιμόρφωση στα χαρισματικά παιδιά συμφωνεί το 46,2% .[πίνακας 15]

Πίνακας 14

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	19	31,7	31,7
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	12	20,0	51,7
Συμφωνώ	29	48,3	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	60	100,0	

Πίνακας 15

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	3	23,1	23,1
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	4	30,8	53,8
Συμφωνώ	6	46,2	100,0
Total	13	100,0	

0. Επιμόρφωση = ναι

Ενδιαφέρουσες κρίνονται οι δοθείσες απαντήσεις των εκπαιδευτικών, οι οποίοι δεν έχουν πολλά έτη προϋπηρεσίας (0-5) και συμφωνούν ορθώς με τη νομοθετική κατοχύρωση αυτών των παιδιών.[πίνακας 16]

Πίνακας 16

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	11	27,5	27,5
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	10	25,0	52,5
Συμφωνώ	19	47,5	100,0
Total	40	100,0	

a. Χρόνια προϋπηρεσίας = λιγότερο από 5 έτη

Εν συνεχεία, η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, συγκεκριμένα το 86,7% [πίνακας 17], και όλοι εκείνοι οι εκπαιδευτικοί με προυπηρεσία 6-10 χρόνια στην εκπαίδευση [πίνακας 18] συμφωνούν με την τοποθέτηση ότι «η χαρισματικότητα μπορεί να αναγνωριστεί με τη χρήση ειδικών μεθόδων αξιολόγησης των παιδιών».

Πίνακας 17

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	1	1,7	1,7
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	7	11,7	13,3
Συμφωνώ	52	86,7	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	60	100,0	

Πίνακας 18

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Συμφωνώ	8	100,0	100,0

a. Χρόνια προϋπηρεσίας = 6-10

Θετικό στοιχείο για τους εκπαιδευτικούς ότι στερεοτυπικές αντιλήψεις, οι οποίες τοποθετήθηκαν εντός του ερωτηματολογίου και ήταν αναληθείς, δεν υποστηρίχθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τους εκπαιδευτικούς. Πιο συγκεκριμένα, το 76,7% διαφώνησε με το ότι «τα χαρισματικά άτομα αποτελούν κίνδυνο για τη δημοκρατία και συμβάλλουν στις κοινωνικές ανισότητες» [πίνακας 19] και από αυτούς όσοι - πλην ενός, που δεν εξέφρασε άποψη- βρίσκονται στο χώρο της εκπαίδευσης πάνω από δέκα χρόνια [πίνακας 20].

Πίνακας 19

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	46	76,7	76,7
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	9	15,0	91,7

Συμφωνώ	5	8,3	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	60	100,0	

Πίνακας 20

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	6	85,7	85,7
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	1	14,3	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	7	100,0	

a. Χρόνια προϋπηρεσίας = 11-15

Οι μισοί ακριβώς ερωτηθέντες διαφώνησαν με την άποψη «η επιπλέον παροχή κινήτρων στη χαρισματικότητα θα οδηγήσει στη δημιουργία τάξης εκλεκτών [πίνακας 21] (ελίτ), μέσα σε αυτούς σχέδον όλοι όσο βρίσκονται στο χώρο της εκπαίδευσης το περισσότερο διάστημα από όλους τους ερωτηθέντες (περισσότερο από 16 έτη). [πίνακας 22]

Πίνακας 21

Πίνακας 22

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	2	40,0	40,0
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	3	60,0	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	5	100,0	

- Χρόνια προϋπηρεσίας = περισσότερο από 16 έτη

Η άποψη ότι «στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες περιλαμβάνονται και τα χαρισματικά παιδιά» φαίνεται να αποτελεί παγιωμένη αντίληψη των εκπαιδευτικών, καθώς με αυτή συμφωνεί το 41,7%. [πίνακας 23]

Πίνακας 23

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	16	26,7	26,7
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	19	31,7	58,3
Συμφωνώ	25	41,7	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	60	100,0	

Οι απόφοιτοι όμως Παιδαγωγικών Ακαδημιών φάνηκε να είναι της αντίθετης απόψεως, καθώς κατά 33,3% δεν αποδέχονται τη γνώμη αυτή [πίνακας 24], όπως και οι μισοί εκπαιδευτικοί που έχουν λάβει επιμόρφωση και δη από σεμινάρια και ημερίδες.[πίνακας 25]

Πίνακας 24

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	3	33,3	33,3
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	4	44,4	77,8
Συμφωνώ	2	22,2	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	9	100,0	

a. Τίτλος σπουδών = Απόφοιτος/η Παιδαγωγικής Ακαδημίας

Πίνακας 25

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	4	50,0	50,0
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	1	12,5	62,5
Συμφωνώ	3	37,5	100,0
Total	8	100,0	

a. Είδος επιμόρφωσης = σεμινάρια/ημερίδες

Παγιωμένη αντίληψη των εκπαιδευτικών, όπως διαφαίνεται και από τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου είναι η ανάγκη για παροχή διακρίσεων στα χαρισματικά παιδιά. «Είναι αντιεκπαιδευτικό να δίνονται διακρίσεις-βραβεία στους χαρισματικούς μαθητές» δεν υποστηρίζει το 61,7% [πίνακας 26], ενώ 11,7% συμφωνεί.

Πίνακας 26

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
Διαφωνώ	37	61,7	61,7
Ούτε διαφωνώ/ ούτε συμφωνώ	16	26,7	88,3
Συμφωνώ	7	11,7	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	60	100,0	

Να σημειωθεί τέλος, ότι μόνο ένα μικρό ποσοστό όλων των συμμετεχόντων στην έρευνα (21,7%) είχαν εξειδικευμένη επιμόρφωση μέσω ημερίδων ή σεμιναρίων ετησίων και μη αναφορικά με τη χαρισματικότητα [πίνακας 27]: 13,3% έλαβαν γνώση από σεμινάρια και ημερίδες, ενώ το 8,3% από ετήσια σεμινάρια.[πίνακας 28]

Πίνακας 27

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό

Ναι	13	21,7	21,7
Όχι	47	78,3	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	60	100,0	

Πίνακας 28

	συχνότητα	ποσοστό	αθροιστικό ποσοστό
σεμινάρια/ημερίδες	8	13,3	61,5
ετήσια σεμινάρια	5	8,3	100,0
Σύνολο	13	21,7	
Λοιπά	47	78,3	
ΣΥΝΟΛΟ	60	100,0	

Συμπεράσματα – προτάσεις

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε σημαντικά ευρήματα ως προς τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών. Κατ' αρχήν, αναδείχθηκε η αναγκαιότητα ειδικής επιμόρφωσης σχετικής με την εκπαίδευση των χαρισματικών μαθητών. Παρά το γεγονός της άγνοιας ως προς τις έννοιες της ευφυΐας, της χαρισματικότητας και του ταλέντου, παρήγορο είναι το γεγονός ότι στην πλειονότητά τους οι εκπαιδευτικοί τάσσονται υπέρ της ειδικής αγωγής των χαρισματικών μαθητών. Η ανάγκη ειδικής εκπαίδευσης διαφαίνεται μέσω της εκπαιδευτικής πολιτικής στην κατά πλειοψηφία άποψη των εκπαιδευτικών για τη νομοθετική κατοχύρωση της εκπαίδευσης των μαθητών αυτών. Σε ό,τι αφορά στην αξιολόγηση, διαπιστώνεται η εγκυρότητά της μέσω ειδικών μεθόδων. Οι εκπαιδευτικοί σε γενικές γραμμές δεν υποστηρίζουν στερεοτυπικές αντιλήψεις κι αυτό αποτελεί ορθή βάση στην κατάλληλη εκπαιδευτική διαχείριση των χαρισματικών μαθητών. Η συμπερίληψη των χαρισματικών μαθητών στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν αποτυπώθηκε με σαφήνεια, καθώς αυτή η άποψη υποστηρίχθηκε μεν από την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, αλλά με μικρή διαφορά από όσους δεν είχαν σαφή άποψη επ' αυτού. Για την πλειονότητα των εκπαιδευτικών η παροχή διακρίσεων είναι αποδεκτή και εκπαιδευτικά ορθή. Αυτό είναι αληθές, καθώς η χαρισματικότητα συνάδει με την αριστεία και τη διάκριση. Εξ όλων των πορισμάτων προτείνεται αρχικά η διοργάνωση επιμορφώσεων με θέμα το χαρισματικό παιδί. Η απουσία κοινωνικών σκοπέλων και η έλλειψη υποστήριξης αρνητικών, στερεοτυπικών αντιλήψεων από τους εκπαιδευτικούς αποτελεί ισχυρή βάση για την καλλιέργεια υγιούς συνείδησης σχετικά με τα δικαιώματα των χαρισματικών μαθητών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Colangelo, N. & Davis, G. (2003). Introduction and Overview. In N. Colangelo & G. Davis, Handbook of Gifted Education. (3rd ed., pp. 3-10). Boston MA: Allyn & Bacon.

Foustana, A. & Papadatos, I. (2008). Educational programmes for gifted students, International Conference on Institutional Evaluation Techniques in Education, 4th ICIETE 2008 (Samos, Greece, June 27-29 2008).

Foustana, A., Luwel, K, & Verscaffel, L. (2007, May). Effects of Feedback on the Strategic Competence of Gifted Children. The European Cognitive Science Conference 2007 (EuroCogSci07) (Delphi/Greece, May 23-27 2007).

Luwel, K, Foustana, A., Verscaffel, L. & Papadatos, Y. (2009, August). Effects of intelligence and feedback on children's strategy flexibility. 13th Biennial Conference of the European Association for Research on Learning and Instruction (Earli 2009), (Amsterdam, The Netherlands, 27-29 August 2009).

Luwel, K., Foustana, A. Onghena, P. and Verschaffel, L. (2013). The role of verbal and performance intelligence in children's strategy selection and execution. Learning and individual differences, Journal of Psychology and Education, 24, 134-138.

Luwel, K., Foustana, A. Papadatos, Y., & Verschaffel, L. (2011). The role of intelligence and feedback in children's strategic competence. Journal of Experimental Child Psychology, 108, 61-76.

Luwel, K., Foustana, A., Verschaffel, L. (2008 July). The effect of feedback on the strategic competence of gifted, average and low intelligent children. Paper presented at the 29th International Congress of Psychology (Berlin, Germany).

Simonton, D.K. (1978). The eminent genius in history: the critical role of creative development. The Gifted Child Quarterly, 22, 187-200.

ΝΟΜΟΣ 3699 (2008). Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ΦΕΚ 199/Α'/2.10.2008.

Παπαδάτος, Γ. & Φουστάνα, Α. (2009). Η κοινωνιολογική διάσταση στην εκπαίδευση των ευφυών μαθητών, Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνιολογίας (Αθήνα, 16-17 Ιανουαρίου 2009).

Φουστάνα, Α. & Παπαδάτος, Γ. (2010). Η ψυχοφυσιολογική βάση της ευφυούς συμπεριφοράς. 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, (Αθήνα, 28-30 Μαΐου 2010).

Φουστάνα, Α. & Παπαδάτος, Γ. (2012). Ο ρόλος της ευφυΐας στον ανθρώπινο πολιτισμό, Η ευφυΐα ως πολιτισμικό, ψυχοφυσιολογικό και εκπαιδευτικό φαινόμενο, εκδ. Πεδίο, Αθήνα.

Φουστάνα, Α., Παπαδάτος Γ. (2007, Μάιος). Ηγετικές ικανότητες και ευφυΐα Χαρακτηριστικά και συσχέτιση, Εισήγηση στο 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολιτικής Ψυχολογίας με διεθνή συμμετοχή. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Παν/ιου Αθηνών, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας Παν/ιου Κρήτης

με θέμα: «Ηγεσία, Προσωπικότητα και Πολιτική, Ψυχολογικές και κοινωνικές απαιτήσεις και ψευδαισθήσεις πολιτικού σχηματισμού σε περιόδους ιστορικών αλλαγών» (Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2007).